

Beslag en de klèts

‘Krèg gauw wè, gij!’

Een dialect is in zekere zin een reser-
vaat. Zo kun je in de eigen taal van
ieders dorp, stad of regio bepaalde
taalverschijnselen tegenkomen die
elders niet of niet meer voorkomen.
Ze hebben vaak zo'n lange geschiede-
nis, dat de oorsprong uit het verleden
opgediept moet worden. Hét klassieke
voorbeeld is voor Bosschenaren
natuurlijk 'uwes', de tweede naamval
van het 17e-eeuwse deftige *Uwe Edel-
heit* (U E, uitgesproken als uwé), dat in
onze stadtaal zonder gêne al genera-
ties ook in de eerste naamval gebruikt
wordt: 'Vergit uwes uwes jèske nie van
de kapstok te vatte?'

Nog van ver voor 'uwes' zijn de wor-
den 'beslag' en 'de klèts'. Ze verwijzen
naar een denkwereld waarin de mens
meende dat hij weinig over zijn eigen
wel en wee te beschikken had. Per-
soonlijke lotgevallen die we nu aan
ons eigen handelen zullen toeschrij-
ven, werden toen veroorzaakt door
krachten buiten ons. Bijvoorbeeld
door kabouters en dolende zielen die
op de hei huisden. Eigen verantwoor-
delijkheid had toen een andere beteke-
nis en als je even niet oplette, kwam er
een kwaadwillende geest uit de bosjes
die je 'greep', de 'griep' bezorgde, of nog
erger: voor het leven kierewiet maakte.
Dan werd je als nietig mensje met
krankzinnigheid geslagen. Sommige
lieden verzochten echter de goden door
bijvoorbeeld om middernacht tegen alle
waarschuwingen in toch over het kerk-
hof te lopen. Volgens de verhalen kon
je daar heel wat aan overhouden. Een
bult bijvoorbeeld.

Beslag

In die wereld past het werkwoord
'slaan', met in de betekenis van 'raken'
of 'treffen' het verouderde familielid
'beslaan'. Plotseling 'beslagen' worden

door een demon leidde met name in
Brabant en Limburg tot het woord
'beslag' (beroerte). Ook 'beroerte' ver-
wijst naar een aanraking of beroering
van buitenaf.

In een tijd met termen als 'hersenin-
farc't' en 'tia' raakt het woord 'beslag' op
de achtergrond. Misschien is 'beslag' te
ouderwets, niet exact genoeg, of wordt
de hand van buitenaf niet meer ge-
voeld. Toen me laatst iemand zei dat hij
'vleejaar ok 'n beslag had gehad', volgde
na een beschrijving van de linkszijdige
verlamningsverschijnselen het succes
van de revalidatie-inspanningen: 'Ikke
nie kunne praote?. Dè's wè. Dan kun-
de mar beter gelijk dôôd in oewe stoel
zitte'.

Klèts

Minder ingrijpend kan de demonische
mep of klinkende klèts zijn die bij-
voorbeeld met carnaval wordt uitge-
deeld. Het woord 'klèts' verwijst naar
de klank die de vlakke hand op de
huid maakt bij het uitdelen van een
klap. De feestganger die verhit en zon-
der jas naar buiten loopt, hoort dit fel-
le geluid echter niet. Thuis en
gevoerd blijkt een onzichtbare ater-
ling (etterbak) hem of haar toch voluit
geraakt te hebben. De volgende dag
dus snotteren, koorts en algemene
malaise: 'Ik denk dè'k toen'k zondag-
genaovond bij Limburgia naor buite
kwam de klèts heb gevat'. Ook de
naam Limburgia past in het reser-
vaat dat Bosch heet.

Bronnen

- *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995) uitgave op cd-rom
- J. Verdam, *Middel-nederlandsch Handwoor-
denboek* (Den Haag z.j.)
- A. Weijnen & A. Ficq-Weijnen, *Ziektena-
men in de Nederlandse dialecten* (Den Haag
1995)

Herstellende van een 'beslag' of van de 'klèts'?
Foto bewoonster en zuster van St. Antoniegarde,
1962. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

- A. Weijnen, *Etymologisch Dialectwoorden-
boek* (Assen 1996)
- P. van Veen & N. van der Sijs (red.), *Ety-
mologisch woordenboek* (Utrecht 1997)
- H. van den Berselaar, *Het dialect van
's-Hertogenbosch. Boschlogie II* ('s-Herto-
genbosch 2001-2002)

Rectificatie

In Cor Swanenbergs bijdrage aan
Moers Taal, zie de vorige aflevering
van *Bossche Bladen* (p. 8), staat de zin
'wij mochten bij het eten geen *orte*
(kladden) maken (Fr. *ordure* = vuil)'.
Voordat de aflevering verscheen had
de redactie deze zin, op verzoek van de
auteur, reeds moeten schrappen: *orte*
komt niet van het Franse *ordure*, doch
van het Middelnederlandse *orten* =
eten oneetbaar achterlaten. Onze excu-
ses aan lezers en de auteur.